

УДК 336.71

Онищенко Ю. І., кандидат економічних наук, доцент кафедри банківської справи, Одеський національний економічний університет, м. Одеса, Україна

Рімко О. А., студент 6-го курсу кредитно-економічного факультету, Одеський національний економічний університет, м. Одеса, Україна

ВПЛИВ СИСТЕМНО-ВАЖЛИВИХ БАНКІВ НА БАНКІВСЬКУ СИСТЕМУ УКРАЇНИ

В статті досліджено та оцінено вплив діяльності системно-важливих банків на банківську систему України. Проведено кореляційно-регресійний аналіз щодо впливу індикаторів діяльності системно-важливих банків на банківську систему України. Було визначено, що показники моделі визначення системно-важливих банків, які були запропоновані та які використовуються Національним банком України для визначення системно-важливих банків, не мають впливу на такі показники, як рівень розвитку банківської системи, рівень глибини кредитів та рентабельності активів, але мають вплив на такі показники як рівень довіри населення до банківської системи та рентабельність капіталу. Також було надано рекомендації щодо порядку регулювання системно-важливих банків, яке сьогодні є практично першочерговим завданням Національного банку України для забезпечення стабільного розвитку банківської системи України.

Ключові слова: банк, системно важливі банки, системний ризик, фінансова криза, банківська система, регулювання.

Онищенко Ю. И., кандидат экономических наук, доцент кафедры банковского дела, Одесский национальный экономический университет, Одесса, Украина

Римко О. А., студент 6-го курса кредитно-экономического факультета, Одесский национальный экономический университет, Одесса, Украина

ВЛИЯНИЕ СИСТЕМНО-ВАЖНЫХ БАНКОВ НА БАНКОВСКУЮ СИСТЕМУ УКРАИНЫ

В статье исследовано и оценено влияние деятельности системно-важных банков на банковскую систему Украины. Проведен корреляционно-регрессионный анализ по влиянию индикаторов деятельности системно-важных банков на банковскую систему Украины. Было определено, что показатели модели определения системно-важных банков, которые были предложены и которые используются Национальным банком Украины для определения системно важных банков, не имеют влияния на такие показатели как уровень развития банковской системы, уровень глубины кредитов и рентабельности активов, но влияют на такие показатели как уровень доверия населения к банковской системе и рентабельность капитала. Также были предоставлены рекомендации относительно порядка регулирования системно важных банков, который сегодня является практически первоочередным заданием Национального банка Украины для обеспечения стабильного развития банковской системы Украины.

Ключевые слова: банк, системно важные банки, системный риск, финансовый кризис, банковская система, регулирование.

Onyshchenko Yu., Candidate of Sciences (Economics), Associate Professor, Department of Banking, Odessa National Economic University, Odessa, Ukraine

Rimko O., student of the 6th year of the Faculty of Economics and Finance, Odessa National Economic University, Odessa, Ukraine

THE INFLUENCE OF THE SYSTEMICALLY IMPORTANT BANKS ON THE UKRAINIAN BANKING SYSTEM

Introduction. From the economic theory, as well as from the studies of domestic and foreign scientists, it is known about many factors that affect the stability of the banking system. In the current conditions of Ukrainian banking system functioning there is a new factor that can influence on its stable development. And this factor is activity of the systemically important banks that determines the topicality of the research. The object of the research is the influence of systemically important banks functioning on the banking systems of Ukraine. The subject of the research is the theoretical and practical bases of systemically important bank influence and regulation in the Ukrainian banking system.

Purpose. The purpose of the article is to estimate the influence of the systemically important banks on the Ukrainian banking system and to offer recommendations on their regulation in Ukraine.

Results. Modeling results of depending Ukrainian banking system on the systemically important banks show that models with the indicators issued by the National Bank of Ukraine for the identification of the systemically important banks do not affect on such indicators as the level of the banking system development, the level of credit depth and asset profitability, but only influence on such indicators as level of public confidence in the banking system and profitability of capital.

Conclusions. In today's conditions for the National bank of Ukraine the actual task is to ensure the regulation of the systemically important bank activity. The procedure for regulating the systemically important bank activity should take into account not only the general specifics of the banking sector (for example, concentration), but also the importance of the each bank activity (its role for a particular segment of the market or economy).

Keywords: bank, systemically important banks, systemic risk, financial crisis, banking system, regulation.

JEL Classification: G21, E58, C5.

Постановка проблеми. У сучасних умовах розвитку банківської системи з метою забезпечення стабільності її функціонування важливого значення набувають питання раннього виявлення та попередження системних ризиків та недопущення фінансових криз. Більшість центральних банків не змогли передбачити та запропонувати чітку систему заходів щодо подолання системних ризиків, що охопили не лише банківську, але й всю фінансову систему. Виявилось, що в багатьох випадках накопичення диспропорцій та ризиків є результатом діяльності системно-важливих банків (СВБ), які стали загрозою для

стабільності всієї банківської системи та економіки. Однією із причин виникнення світової фінансової кризи є недостатня увага до проблем ідентифікації та регулювання СВБ з боку науковців і практиків, а також недостатнє їх теоретичне розроблення та практична імплементація.

Так, після кризи 2008-2011 років питання визначення та регулювання діяльності системних банків в банківських системах світу стало майже першочерговим. Це було викликано в першу чергу банкрутством банку «Lehman Brothers», одного з найкрупніших інвестиційних банків США, що спричинило перетворення фінансової кризи в США на

світову. Для того, щоб утримати на плаву інші системні банки у США, Федеральна резервна система повинна була підтримати та рефінансувати більшість банків. З метою запобігання загостренню фінансової кризи уряди багатьох країн світу змушені були підтримати і врятувати найбільші банки. У зв'язку з чим найбільш актуальним питанням функціонування банківських систем світу стало дослідження та регулювання діяльності СВБ, а Базельським комітетом було введено поняття «глобальні системно-важливі банки» (G-SIBs).

З економічної теорії, а також з досліджень вітчизняних і зарубіжних вчених відомо безліч факторів, які впливають на стабільність роботи банківської системи. Одним з таких факторів в сучасних умовах функціонування як фінансової системи взагалі, так і банківської системи, зокрема, є їх залежність від діяльності СВБ, що й обумовлює актуальність дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В економічній літературі вивченням питання про визначення та регулювання діяльності СВБ займалися такі вітчизняні та зарубіжні автори, як А. Анвар [1], И. Андриевская [2], Ф. Алескеров [2], Л. Жердецька [3], В. Лавренюк [4], П. Микеланджело [3], Ю. Пенікас [2], Дж. Синки [5], К. Сорамекі [6], П. Таска [6].

Зазначимо, що дослідження діяльності та регулювання СВБ активно розвиваються. Сам термін «системно важливий банк» (systemically important bank) був офіційно закріплений Радою з фінансової стабільності спільно із Базельським комітетом з питань банківського нагляду лише після кризи 2008–2009 років. [7]. У сучасній зарубіжній економічній літературі зустрічаються різні тлумачення надвеликих банків, які часто називають «надто великими аби бути ліквідованими» («too big to liquidate», «too big to fail»), «надто важливими...» або «надто складними...», або «надто взаємопов'язаними аби збанкрутувати» («too important to fail», «too complex to fail», «too interconnected to fail»), навіть інколи «надто великими аби

бути притягнутими до відповідальності» («too big to prosecute or jail») [5]. Кожне з цих визначень пояснює окремі причини для надання таким установам державної підтримки, оскільки наслідками їх фінансової неспроможності можуть стати значні негативні екстерналиї та загроза національній фінансовій стабільності.

Проблема системно важливих банків вперше була порушена 19 вересня 1984 року американським конгресменом Стюартом Б. МакКінні, який увів розмовний термін «занадто великий, щоб збанкрутувати» (too big to fail), що стосувалося порятунку банку «Континентал Іллінойс» (Continental Illinois)[9].

Визначення поняття «системно важливий банк» має декілька інтерпретацій, які різняться залежно від критеріїв системної важливості. Однак, зазначимо, що аналіз різних теоретичних підходів до визначення дефініції «системно-важливий банк», дозволив авторам сформулювати два основних підходи: законодавчий [4], який базується на визначенні СВБ в різних нормативно-правових документах, та теоретичний [6], що розкриває погляди вчених-економістів на поняття СВБ.

Варто підкреслити, що на діяльність СВБ припадає велика частка операцій, однак, їх вплив на банківську систему України, на нашу думку, є недостатньо дослідженим.

Формулювання цілей дослідження. Метою статті є визначення впливу системно-важливих банків на банківську систему України.

Виклад основного матеріалу дослідження. З кожним роком протягом 2014-2016 рр. кількість банків, що відносилися до системно-важливих, поступово зменшувалася. Так, якщо ще в 2014 році до СВБ відносили 8 банків, то в 2015 році – 6, в 2016 році – 3, а в 2017 році – тільки 3. Протягом 2014-2016 рр. серед СВБ завжди залишалися: ПАТ «ПриватБанк», ПАТ «Український експортно-імпорتنний банк» та ПАТ «Ощадний державний банк України». Також, доволі великий показник

мали такі банки: ПАТ АБ «Укргазбанк», ПАТ «Райффайзен Банк Аваль», ПАТ «Укрсоцбанк», ПАТ «Акціонерний комерційний промислово-інвестиційний банк» та ПАТ «Сбербанк». Але, протягом усіх 4-х років обсяги їх діяльності не досягали середньоарифметичного показника системної важливості, щоб увійти до списку СВБ. На нашу думку, така ситуація більше пов'язана з вдосконаленням методики Національного банку України щодо ідентифікації СВБ в банківській системі України.

Зазначимо, що у 2017 році не залишилося ні одного приватного СВБ: з того приводу, що Національним банком було прийнято рішення щодо націоналізації ПАТ «Приватбанку», так як після націоналізації Приватбанку усі системні ризики пов'язані з його необґрунтованою агресивною політикою були знівелювані за рахунок зміни менеджменту, стратегії та повного контролю держави над цим банком. Також слід відзначити, що ПАТ «Український експортно-імпорتنний банк» та ПАТ «Ощадний державний банк України» залишились державними банками, які мають свою довгострокову політику звішених ризиків, та на які держава має прямий вплив. А, отже, фактор приватного СВБ, менеджмент якого може зловживати цим статусом є ліквідованим.

З метою виявлення залежності банківської системи України від СВБ в першу чергу необхідно визначити показники, що характеризують рівень розвитку банківської системи. На наш погляд, до них можна віднести наступні.

По-перше, це показник фінансової глибини, який вимірюється як відношення загальних активів банків до ВВП, що фактично характеризує загальний розмір банківської системи країни. Даний показник коливається в країнах з розвинутим фінансовим ринком залежно від того, який тип моделі сформувався – банкоцентричний чи ринково орієнтований.

По-друге, рівень розвитку банківської системи характеризується показником рівня

кредитної глибини, який вимірюється відношенням кредитів, що надані банками до ВВП. Даний показник характеризує рівень активності банків на кредитному ринку. Зазначимо, що він також залежить від типу моделі фінансового ринка, який може бути орієнтований на фондовий ринок, або на банківський ринок.

По-третє, на нашу думку, рівень довіри населення до банківської системи характеризує показник співвідношення коштів клієнтів до ВВП, що відображає наскільки населення країни схильне нести свої збереження до банку, тобто характеризує рівень розвитку депозитного ринку.

По-четверте, при аналізі рівня розвитку банківської системи важливе значення має оцінка ефективності діяльності банків за банківською системою, що традиційно розраховуються як відношення фінансового результату банку (чистого прибутку) до величини ресурсів, витрачених на формування цього результату. В якості основних показників за банками більшість фахівців виокремлюють рентабельність власного капіталу (ROE, формула 1) і рентабельність активів (ROA, формула 2).

$$ROE = \frac{\text{Чистий прибуток}}{\text{Власний капітал}} \quad (1)$$

$$ROA = \frac{\text{Чистий прибуток}}{\text{Активи банку}} \quad (2)$$

Показник рентабельності власного капіталу – це відношення чистого прибутку банку до середньої за період величиною власного капіталу банку та характеризує ефективність власних коштів (сформованих акціонерним і додатковим капіталом, а також резервним фондом і нерозподіленим прибутком), вкладених в бізнес банку. Значення показника ROE полягає у визначенні рівня віддачі (у вигляді чистого прибутку) від вкладених в банк коштів акціонерів, а також нерозподіленого прибутку, спрямованого банком на розвиток бізнесу.

Показник рентабельності активів – це відношення чистого прибутку до середньої за період величині активів банку та дозволяє оцінити ефективність активних операцій банку: скільки гривень чистого прибутку банк заробляє на кожну гривню, вкладену в його активи, як фінансові (кредити фізичним і юридичним особам, міжбанківські кредити, цінні папери), так і не фінансові (основні засоби та нематеріальні активи). Його використання дає можливість оцінки ефективності вкладень банку в базу для формування прибутку його активів.

Обидва вищевказаних показника пов'язані з розглядом діяльності банку в цілому, як господарюючого суб'єкта. Цей підхід проявляється як в розрахунку чисельника показників (чистий прибуток – підсумковий фінансовий результат діяльності банку після обліку процентних та непроцентних витрат, списання резервів і результату переоцінки активів, а також податкових платежів), так і в розрахунку знаменника (активи банку - його вкладення в різні інструменти фінансового ринку, а також основні засоби і нематеріальні активи).

Отже, в якості результативних показників для кореляційно-регресійного аналізу будуть

виступати: показник співвідношення загальних активів до ВВП, співвідношення кредитного портфелю до ВВП, співвідношення коштів клієнтів до ВВП, показники ROA та ROE.

В якості показників за системними банками, що впливають на розвиток банківської системи України, авторами запропоновано використовувати показники, що використовуються в методиці визначення СВБ в банківській системі України, а саме: сума часток активів СВБ в банківській системі України (X1), сума часток кредитних портфелів СВБ в банківській системі України (X2), сума часток коштів клієнтів СВБ в банківській системі України (X3).

Зазначимо, що не будемо оцінювати вплив СВБ на міжбанківському ринку, так як їх присутність на цих сегментах протягом 2005-2017 рр. була доволі низька, що підтверджується даними рис. 1.

З рисунку видно, як змінювались тенденції щодо розміщення та запозичення коштів на міжбанківському ринку СВБ, а саме, що протягом аналізованого періоду їх частка не перевищувала 35 відсотків.

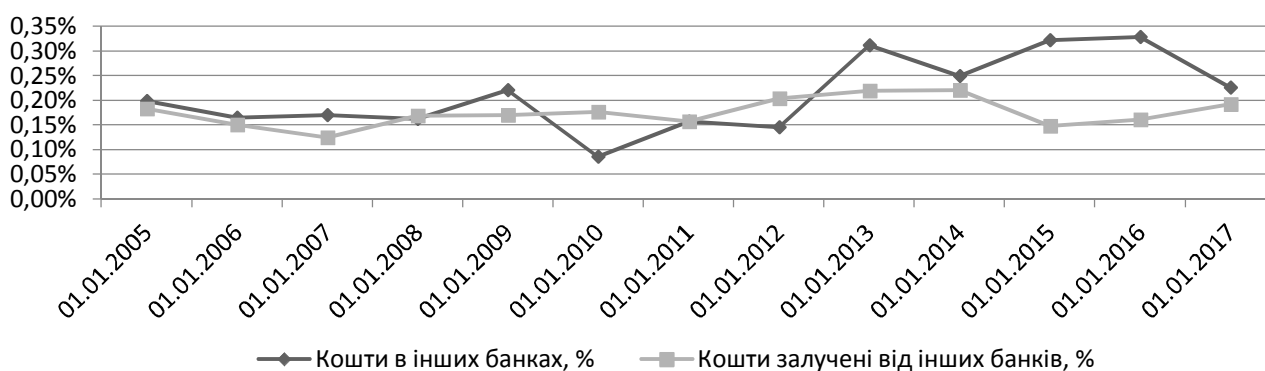

Рисунок 1 – Динаміка суми часток системних банків на міжбанківському ринку у 2005-2016 рр.,%

Джерело: [8]

Для побудови моделі залежності банківської системи України від СВБ було використано метод кореляційно-регресійного аналізу за допомогою пакету редактора MS Excel.

Результати моделювання залежності представлено в таблиці 1.

Як видно з таблиці, із п'яти побудованих моделей лише дві моделі за всіма критеріями

виявилась надійними, точними, адекватними, з достатньо тісними взаємозв'язками між факторами, які ввійшли в модель. Дослідження довело, що немає необхідності намагатися коригувати побудовані моделі – вони цілком придатні для практичного застосування. Підкреслимо, що проведене дослідження виявило, що моделі з показниками, які виділяються Національним банком України для виявлення СВБ (сума часток активів СВБ в банківській системі України, сума часток кредитних портфелів СВБ в банківській системі України та сума часток коштів клієнтів СВБ в банківській системі України), при точності моделей вище 50% та показнику множинної

кореляції вище 70% виявилися не адекватними та не впливають на виділені автором результативні показники:

– на показник співвідношення загальних активів банків до ВВП, та відображає наскільки банківська система забезпечує розвиток економіки;

– на показник співвідношенням кредитів, що надані банками до ВВП, та відображає скільки ресурсів банківської системи спрямовані у вигляді кредитів в розвиток економіки країни;

– на показник рентабельності активів, який розраховується як співвідношення чистого прибутку до активів банку.

Таблиця 1 **Оцінка математичних моделей залежності банківської системи України від системно-важливих банків**

Показник	Рівняння регресії	Статистичні параметри моделі			
		Показник множинної кореляції (R)	Точність (R ²)	Критерій Фішера (F _{кр})	F _{роз}
Загальні активи, у % до ВВП	$Y=1,11+3,51X1-7,46X2+1,52X3^*$	0,77	0,59	4,35	3,42
Кредитний портфель, у % до ВВП	$Y=0,93+2,34X1-7,05X2+1,76X3^*$	0,7	0,48	4,35	2,23
Кошти клієнтів, у % до ВВП	$Y=0,39+0,91X1-0,69X2-0,41X3^*$	0,82	0,67	4,35	4,92
ROA	$Y=0,02+0,01X1+0,01X2-0,002X3^*$	0,78	0,62	4,35	3,84
ROE	$Y=0,246+0,01X1+0,01X2-0,39X3^*$	0,83	0,70	4,35	5,47

*X1 – сума часток активів СВБ в банківській системі України, X2 – сума часток кредитних портфелів СВБ в банківській системі України, X3 – сума часток коштів клієнтів СВБ в банківській системі України.

Джерело: розраховано авторами

Розглянемо тепер вплив зазначених факторів на результативні показники, що представлено в таблиці 2.

Так, за даними таблиці можна зробити висновок, що перший чинник – сума часток активів СВБ має позитивний вплив при зростанні на частку коштів клієнтів у ВВП та рентабельність власного капіталу. Другий чинник – сума часток кредитних портфелів СВБ має позитивний вплив при зростанні тільки на рентабельність власного капіталу,

але негативний на співвідношення коштів клієнтів до ВВП. Третій показник – сума часток коштів клієнтів СВБ має негативний вплив як на рентабельність власного капіталу, так і на частку коштів клієнтів до ВВП.

Отже, варто підкреслити, такі фактори, як сума часток активів СВБ в банківській системі України, сума часток кредитних портфелів СВБ в банківській системі України та сума часток коштів клієнтів СВБ в банківській системі України впливають на рівень

рентабельності капіталу за всіма банками, при чому чим більше частка активів системно важливих банків та сума часток кредитних

портфелів системно-важливих банків, тим вище рентабельність капіталу.

Таблиця 2. Оцінка впливу системно-важливих банків на банківську систему України

Результуючий показник	Чинники		
	X ₁	X ₂	X ₃
	сума часток активів системно-важливих банків	сума часток кредитних портфелів системно-важливих банків	сума часток коштів клієнтів системно-важливих банків
Кошти клієнтів, у % до ВВП	позитивний	негативний	негативний
ROE	позитивний	позитивний	негативний

Джерело: сформовано авторами

Таким чином, показники, що визначені Національним банком України, як основні для визначення системно-важливих банків при аналізі їх впливу на рівень розвитку банківської системи України, виявилися значимими лише для показників співвідношення коштів клієнтів до ВВП та рентабельності капіталу, а саме – для показників, що характеризують формування ресурсної бази банку.

Висновки. Зрозумілим стає те, що регулювання діяльності системно-важливих банків є вкрай необхідним для макроекономічного добробуту держави. Широкий міжнародний досвід та вимоги глобальних органів регулювання діяльності системно важливих банків стимулюють вітчизняний центральний банк займатися питаннями системно важливих банків. Хоча проблемі регулювання системно важливих банків в Україні регулятором приділялася недостатньо уваги, але все ж були проведені такі позитивні нововведення:

1. Закріплення у Законі України «Про банки і банківську діяльність» визначення терміну «системно важливий банк» [9];
2. Створення в організаційній структурі НБУ Департаменту фінансової стабільності [10];
3. Затвердження Постанови НБУ «Про порядок визначення системно важливих банків» № 863 від 25 грудня 2014 року [10];

4. Проведення стрес-тестування найбільших банків України з метою виявлення необхідного рівня докапіталізації [10];
5. Визначено та закріплено розмір додаткових вимог до капіталу (розмір буфера системної важливості згідно з Постановою НБУ «Про затвердження Змін до Інструкції про порядок регулювання діяльності банків в Україні» № 312 від 12 травня 2015 року) [11].

Отже, в сучасних умовах для регулятора актуальним завданням є забезпечення регулювання діяльності системно важливих банків. Першочерговим є визначення економічно обґрунтованих додаткових вимог до капіталу системно важливих банків з метою забезпечення підвищення їх здатності до додаткового покриття збитків. Таке рішення, для початку, буде утримувати банки від подальшого нарощування рівня їх системної важливості. Також можливе створення додаткового уповноваженого органу на базі ФГВФО з метою контролю впливу системно важливих банків на стабільність банківського сектору. Процедура регулювання діяльності системно важливих банків повинна враховувати не тільки загальну специфіку банківського сектору (наприклад концентрацію), а і важливість діяльності кожного банку (його роль для певного сегмента ринку чи економіки).

Література:

1. Анвар Я. Управление системно-важными финансовыми институтами / Я. Анвар // *Regional Consultative Groupfor Asia*. – 2012. – № 3. – С. 34.
2. Алескеров Ф. Т. Анализ предложений по регулированию глобальных системно значимых банков / Ф. Т. Алескеров, Г. И. Пеникас, И. К. Андриевская, Д. В. Григорьев, Н. П. Львов, Е. С. Малков, А. А. Никитин // *Банковское дело*. – 2011. – № 11. – С. 26–29.
3. Жердецька Л. В. Системно важливі банки: проблеми ідентифікації та регулювання / Л. Жердецька // *Економічний вісник Запорізької державної академії*. – 2017. – Випуск 6 (12).
4. Лавренюк В. В. Системно важливі банки та їх вплив на банківську систему : дисертація на здобуття канд. екон. наук 08.00.08 / В. В. Лавренюк; Кіхвський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана. – Київ, 2016. – 280 с.
5. Синки Д. Финансовый менеджмент в коммерческом банке и в индустрии финансовых услуг // Альпина Бизнес Букс, 2007. – с. 71.
6. Soramäki K. Algorithm for Identifying Systemically Important Banks in Payment Systems [Online] / K. Soramäki, S. Cook // *Economics Discussion Papers*. – 2012. – № 42, available at: <https://goo.gl/RjyuVp>
7. Globally systemically important banks: updated assessment methodology and the additional loss absorbency requirement // Сайт Банку міжнародних розрахунків [Online], available at: <http://www.bis.org/publ/bcbs255.pdf>
8. Основні показники діяльності банків України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.bank.gov.ua/Bank_supervision/dynamics.htm
9. Про банки і банківську діяльність : закон України від 07.12.2000 р. № 2121-III [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2121-14>.
10. Інформаційний портал сайту Національного банку України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://goo.gl/kU4K8G>
11. Про затвердження Змін до Інструкції про порядок до регулювання діяльності банків України : постанова №312 від 12 травня 2015 року / Національний Банк України. – 2015.

References:

1. Yaseen, A. (2012), “Managing Systemically Important Financial Institutions (SIFIs)”, *Regional Consultative Groupfor Asia*, vol. 3, p. 34.
2. Aleskerov, F. Penikas, H. Andrievskaya, I. Grigoriyev, D. and Lvov, N. (2011), “The analyze of options about regulation of the systemically important banks”, *Bankovskoe delo*, vol. 11, p. 26–29.
3. Zherdetska, L. (2017), “Problems of identification and regulation of systemically important banks”, *The Economic herald of the Zaporizhya Government Academy*, vol. 6(12), p. 94.
4. Lavrenuk, V. (2014), “Systemically important banks and their impact on banking system”, Ph.D. dissertation, KNEU, Kyiv, Ukraine.
5. Sinki, D. (2007), “Financial management in commerce bank and in financial industry”, *Alpina Bussines book*, p.71.
6. Soramäki, K. and Cook, S. (2012), “Algorithm for Identifying Systemically Important Banks in Payment Systems”, *Economics Discussion Papers*, vol. 42, available at: <https://goo.gl/RjyuVp>
7. Globally systemically important banks: updated assessment methodology and the additional loss absorbency requirement, *BIS*, available at: <http://www.bis.org/publ/bcbs255.pdf>
8. Indicators of the activities of banks in Ukraine, available at: http://www.bank.gov.ua/Bank_supervision/dynamics.htm
9. The Verkhovna Rada of Ukraine (2000), “The banks and banking acitivity” 07.12.2000 № 2121-III, available at: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2121-14>.
10. The information portal of the National bank of Ukraine, available at: <https://goo.gl/kU4K8G>
11. The National bank of Ukraine (2015), “On Approval of Changes to the Instruction on the Procedure for Regulating the Activities of Banks of Ukraine” №312.

